

NELYGIOS DEMOKRATIJOS

KAS (NE)TURI VIETOS LIETUVOS SEIME?

Liutauras Gudžinskas ir Karolis Jonutis
2024 m. rugsėjo mėn

Parlamentas yra tarp institucijų, kuriomis Lietuvoje mažiausiai pasitikima. Kuo geriau jis atspindėtų visuomenę lyties, amžiaus, tautybės, klasės, išsilavinimo atžvilgiu, tuo būtų palankesnės sąlygos veiksmingai komunikacijai ir supratimui tarp piliečių ir įstatymų leidėjų.

Lietuvos parlamentas yra itin elitistinis vertinant išsilavinimo ir klasės požiūriu. Apie 90 procentų dabartinių parlamentarų priklauso aukštesnei tarnybinei klasei. Šiai klasei priskirtini aukštesnio lygio vadovai ir administratoriai sudaro du trečdalius įstatymų leidėjų. Nors moterų ir jaunimo atstovų dalis Seime palaipsniui auga, ji išlieka gerokai mažesnė nei šių grupių proporcijos visuomenėje.

Moterų ir jaunimo atstovų parlamente dalis turėtų būti didinama įvedant rinkimines kvotas, šviečiant visuomenę, mobilizuojant šias grupes partijų lygmeniu. Vienmandačių apygardų panaikinimas taip pat pasitarnautų siekiant padaryti Seimo sudėtį labiau įvairią. Tuo tarpu siekiant atsverti neproporcingai didelį aukštesnių visuomenės sluoksnių atstovavimą Seime, turėtų būti diegiamos svarstomosios demokratijos praktikos.

Turinys

ĮVADAS	2
---------------------	----------

SEIMO POLITINĖ SUDĖTIS	3
-------------------------------------	----------

Pasiskirstymas pagal amžių	4
----------------------------------	---

Pasiskirstymas pagal lytį	4
---------------------------------	---

Išsilavinimas	4
---------------------	---

Klasinis pasiskirstymas	4
-------------------------------	---

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	10
--	-----------

Litaratūros sąrašas	11
---------------------------	----

ĮVADAS

Pastaraisiais metais Europoje ryškėja didelis visuomenės nepasitikėjimas ir nusivylimas atstovaujama demokratija. Skirtumai tarp partijų rinkėjams atrodo mažareikšmiai ir nebeatitinka jų lūkesčių. Antisisteminių populistinių partijų iškilimas tampa vis labiau neišvengiamas. Todėl klausimas, kaip galėtume atkurti pasitikėjimą liberalios demokratinės santvarkos pagrindais, kad demokratija neprarastų savo legitimumo, tampa vis aktualesnis (Mair 2013).

Vienas iš būdų ieškoti atsakymo į šį klausimą yra suprasti, koku mastu mūsų atstovaujamosios institucijos iš tiesų atspindi visuomenės sudėtį. Tiksliau sakant, ar ir kaip galime padaryti parlamentą geresniu tautos veidrodžiu? „Deskriptyvaus atstovavimo“ teorijos šalininkai teigia, kad idealiaame parlamente turėtų būti atstovaujamos visos visuomenės grupės pagal tokius parametrus kaip lytis, amžius, etninė kilmė ir socioekonominė padėtis.

Pagal šią koncepciją, įtraukus į parlamentą įvairių, ypač marginalizuotų socialinių grupių atstovus, galima įvairiapusiškai pagerinti demokratijos kokybę. Pirma, tai padidintų visuomenės pasitikėjimą institucijomis dėl geresnės komunikacijos tarp piliečių ir parlamento narių, turinčių panašias charakteristikas. Antra, atstovavimas yra gyvybiškai svarbus politikos formavimui, nes jis suteikia tiesioginės patirties ir žinių apie konkrečių socialinių grupių problemas. Galiausiai, atstovų iš marginalizuotų sluoksnių išrinkimas į Seimą, gali paskatinti ir platesnį šių sluoksnių dalyvavimą politiniame gyvenime, o tai gali padėti išgyti tam tikroms praeities diskriminacijos traumoms (Mansbridge 1999).

Empirinių tyrimų, nagrinėjančių šiuos normatyvinius teiginius, daugėja. Anksčiau didesnis dėmesys buvo skiriamas moterų atstovavimo didėjimo parlamente teigiamam poveikiui (žr., pvz., Wängnerud (2009)). Pastaruoju metu taip pat pradėta tirti, ar parlamentarai iš socialiai ir ekonomiškai mažiau privilegijuotų grupių yra labiau linkę spręsti mažų ir vidutinių pajamų bei tam tikrų profesinių grupių problemas (Gilens & Page 2014; Schakel 2021).

Šiame straipsnyje siekiame nustatyti, kurios grupės yra lygiaverčiai atstovaujamos, per daug atstovaujamos, nepakankamai atstovaujamos arba visiškai neatstovaujamos dabartinės kadencijos Seime. Lietuvos demokratija iki

šiol buvo atspari demokratijos nuosmukio tendencijoms regione. Kita vertus, Lietuva pasižymi tarp visų ES valstybių narių vienu žemiausių rinkėjų aktyvumo, pasitikėjimo partijomis bei partinės sistemos stabilumo rodikliais (Greskovits 2015). Todėl diskusija apie tai, ar Lietuvos parlamentas tinkamai atspindi visuomenę, yra labai svarbi.

SEIMO POLITINĖ SUDĖTIS

Lietuvoje 141 Seimo narys renkamas ketverių metų kadencijai pagal mišrią rinkimų sistemą. Daugiamandatėje apygardoje 70 vietų paskirstoma atviriems partijų sąrašams, taikant didžiausios liekanos metodą. Kiekvienas rinkėjas turi po penkis pirmumo balsus. Juos susumavus, sudaromos partijų sąrašų galutinės kandidatų eilės. Partijos turi gauti ne mažiau kaip 5 proc. (partijų koalicijos – 7 proc.) balsų, kad laimėtų mandatų šioje proporcinėje rinkimų sistemoje. Likusieji parlamentarai renkami pagal mažoritarinę sistemą 71 teritorinėje vienmandatėje apygardoje (viena iš jų yra skirta užsienyje gyvenantiems piliečiams). Pagal 2020 m. Seimo rinkimams galiojusią tvarką, jei nė vienas kandidatas nesurinko absoliučios daugumos, po dviejų savaičių surengiamas pakartotinis balsavimas, kuriame varžosi du daugiausiai balsų surinkę kandidatai.

2020 m., kaip ir visuose ankstesniuose rinkimuose Lietuvoje nuo 1990 m., rinkėjai „nubaudė“ valdančiuosius. Pagrindinė tada valdžiusioji partija, t. y. socialiai konservatyvi Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjunga (LVŽS¹), susi-

traukė nuo 47 iki 32 parlamentarų, o jų mažieji koalicijos partneriai (Socialdemokratų darbo partija (LSDDP) ir Lenkijos rinkimų akcija – Krikščioniškų šeimų sąjunga (LLRA-KŠS)) neperžengė daugiamandatės apygardos rinkiminio slenkščio ir laimėjo tik po tris Seimo nario vietas vienmandatėse apygardose. Tuo tarpu pagrindinė to laikotarpio opozicinė partija – centro dešinioji Tėvynės sąjunga-Lietuvos krikščionys demokratai (viešojoje erdvėje neretai dar įvardijami kaip konservatoriai, TS-LKD) išplėtė savo politinę frakciją nuo 36 iki 50 parlamentarų. Jie galiausiai suformavo valdančiąją koaliciją su dviem tiek rinkos atžvilgiu, tiek socialiai liberaliomis partijomis: Liberalų sąjūdžiu (LS) (13 mandatų) ir naujai įkurta Laisvės partija (LP) (11 vietų). Pastaroji politinė jėga per rinkimų kampaniją išsiskyrė drąsiais pažadais dėl tos pačios lyties asmenų santuokų ir kanapių dekriminalizavimo. Kitos į Seimą išrinktos partijos, sudariusios savo frakcijas, buvo centristinė-populistinė Darbo partija (DP) (10 parlamentarų) bei centro kairieji socialdemokratai (LSDP) (13 atstovų).

1 lentelėje pateikiame visą 2020 m. išrinkto Seimo politinę sudėtį. Svarbu pažymėti, kad 2021 m. pabaigoje Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjunga skilo. Dešimt par-

1 Originalūs partijų pavadinimai pateikiami pirmoje lentelėje.

1 lentelė

Rinkimai į 2020 m. Lietuvos Seimą

Partijos pavadinimas ir santrumpa	Mandatų skaičius (Viso: 141)	Statusas seime 2020 – 2024 m. kadencijoje
Tėvynės Sąjunga – Lietuvos krikščionys demokratai (TS-LKD)	50	Valdančioji koalicija
Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjunga (LVŽS)	32	Opozicija
Lietuvos socialdemokratų partija (LSDP)	13	Opozicija
Liberalų sąjūdis (LS)	13	Valdančioji koalicija
Laisvės partija (LP)	11	Valdančioji koalicija
Darbo partija (DP)	10	Opozicija
Lietuvos lenkų rinkimų akcija – Krikščioniškų šeimų sąjunga (LLRA-KŠS)	3	Opozicija
Lietuvos socialdemokratų darbo partija (LSDDP)	3	Opozicija
Partija „Laisvė ir teisingumas“ (LT)	1	Opozicija
Lietuvos žaliųjų partija (LŽP)	1	Opozicija
Nepriklausomi Seimo nariai	4	

lamentarų, tarp jų buvęs premjeras Saulius Skvernelis (2016–2020 m.), pasitraukė iš LVŽS frakcijos Seime ir kartu su dar trimis kitais parlamentarais įkūrė naują frakciją, o vėliau ir centristinę partiją (Demokratų sąjunga „Vardan Lietuvos“ (DSVL)). Vis dėlto, atsižvelgdami į tai, kad analizuojame Seimo sudėtį iš karto po išrinkimo, šiuos Seimo narius laikome LVŽS dalimi. Bendrosios gyventojų populiacijos sudėties analizei naudojame 2021 m. duomenis (pateiktus Valstybinės duomenų agentūros). Būtent tai yra artimiausia data analizuojamų parlamento rinkimų, vykusių 2020 m. spalio mėn., atžvilgiu.

PASISKIRSTYMAS PAGAL AMŽIŲ

Seimo nariai yra kiek vyresni už vidutinį Lietuvos gyventoją. Seimo narių amžiaus mediana yra 48 metai, tuo tarpu nuolatinių Lietuvos gyventojų amžiaus mediana siekia 44 metus. 2020 metų Seimo rinkimuose buvo išrinkti tik du atstovai, jaunesni nei 30 metų. Jauniausias išrinktas atstovas gimė 1992 metais ir į Seimą pateko būdamas 28 metų.

Kiek neįprasta ypatybė, palyginti su kitomis Europos šalimis, yra tai, kad didžiausią Seimo narių grupę sudaro 30–44 metų amžiaus asmenys – 54 atstovai arba 38 proc. Seimo, tuo tarpu bendroje Lietuvos populiacijoje ši amžiaus grupė sudaro tik 27 proc. nuolatinių gyventojų. Kitų dviejų amžiaus grupių (45–59 ir virš 60 metų) atstovavimas Seime buvo beveik identiškas jų pasiskirstymui visuomenėje. Seimo narių vyrų vidutinis amžius šiek tiek aukštesnis nei moterų – atitinkamai, 50 metų ir 46 metai.

Jau nebegaliojanti konstitucinė norma lėmė, kad jaunesni nei 25 metų šalies piliečiai negalėjo kandidatuoti ir būti išrinktais į Seimą. Visgi ši konstitucinė norma pakeista 2022 metais, ir dabartinis amžiaus cenzas yra 21 metai. Todėl galima tikėtis, kad artėjančiuose 2024 metų spalio ir vėlesniuose rinkimuose į Seimą pateks daugiau jaunų asmenų.

Reiktų atsižvelgti ir į tai, kad jei skaičiuotume parlamentarų iki 36 metų, jų būtų net 20. Dauguma Seimo narių iki 36 metų dirbo savivaldybių tarybose, o didžioji dauguma buvo išrinkti pagal partijų sąrašus. Tai rodo, kad politinės partijos gali naudoti vietos savivaldą, kaip terpę atrinkti ir „užauginti“ būsimus Seimo narius.

PASISKIRSTYMAS PAGAL LYTĮ

Po 2020 metų Seimo rinkimų suformuota vyriausybė išsiskyrė lyčių balansu. Beveik pusė naujosios vyriausybės narių (7 iš 15) buvo moterys. Ne tik naujoji Ministrė Pirmininkė, TS-LKD atstovė Ingrida Šimonytė, bet ir kitų dviejų valdančiųjų partijų lyderės, t.y. Seimo Pirmininkė Viktorija Čmilytė-Nielsen iš LS bei Ekonomikos ir inovacijų ministrė LP narė Aušrinė Armonaitė, yra moterys. Tai ryškiai kontrastuoja su prieš tai valdžiusia S. Skvernelio vyriausybe, kurioje nuo 2018 metų pabaigos, pertvarkius ministrų kabinetą, nebeliko nė vienos moters.

Į Seimą taip pat buvo išrinkta daugiau moterų nei bet kada anksčiau – 38 iš 141 (arba 27 proc.). Kaip bebūtų, moterys vis dar yra nepakankamai atstovaujamos, atsižvelgiant į jų sudaromą visuomenės dalį (53 proc. 2021 m.). Nepaisant to, šiuo klausimu galima pastebėti laipsnišką pažangą nuo pat Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo. Seimo rinkimuose nuo 1990 iki 1999 metų į Seimą patekdavo tik 12 proc. parlamentarų, kitą dešimtmetį (2000–2010 m.) jų dalis išaugo iki 17 proc., o paskutinį dešimtmetį (2011–2020 m.) vidurkis padidėjo iki 24 proc. Šie skaičiai galėjo būti dar didesni, jei ne mišri Lietuvos rinkimų sistema. Pavyzdžiui, paskutiniuose rinkimuose moterys sudarė 30 proc. pagal partijų sąrašus išrinktų Seimo narių (viso 70 vietų), bet tik 24 proc. vienmandatėse apygardose išrinktų Seimo narių (viso 71 vieta).

Seimo „naujokė“ Laisvės partija lyčių pasiskirstymo atžvilgiu išsiskyrė iš kitų Seimo politinių jėgų (įskaitant ankstesnes kadencijas), nes daugiau nei pusė jos išrinktų parlamentarų buvo moterys. Be to, tarp jos atstovų buvo ir savo lytinės orientacijos neslepiantis gėjus – tai tik antras toks atvejis Lietuvos parlamento istorijoje. Tuo tarpu trys pagrindinės parlamentinės frakcijos – konservatoriai, valstiečiai ir žalieji bei socialdemokratai – pasižymėjo panašiomis moterų atstovavimo proporcijomis (28–31 proc.).

Įdomu yra tai, kad socialdemokratai yra vienintelė partija Lietuvoje, kuri formuodama savo rinkimų sąrašą taikė kvotas (kiekvienoje dešimtyje kandidatų turėjo būti ne mažiau kaip 40 proc. vyrų ar moterų). Tai, kad visgi šios kvotos nelėmė didesnės moterų dalies LSDP parlamentinėje frakcijoje, galima aiškinti retesniu moterų atstovavimu tarp kandidatų vienmandatėse apygardose bei rinkėjų elgesio ypatybėmis reitinguojant galutinę kandidatų eilę.

IŠSILAVINIMAS

Beveik visi Seimo nariai (98 proc.) turi bent bakalauro mokslinį laipsnį, lyginant su 43 proc. bendrosios, 25–74 m. amžiaus, populiacijos. Nors bendri duomenys apie magistro ar daktaro laipsnių paplitimą visuomenėje šiam konkrečiam laikotarpiui nėra prieinami, Seimo narių rodikliai neabejotinai yra aukštesni – 61 proc. Seimo narių turi magistro laipsnius, o 20 proc. – daktaro laipsnį². Šiuo atžvilgiu nėra reikšmingų skirtumų tarp vyrų ir moterų išsilavinimo lygio. Seimo narių, kurie priklausė valdančiosioms partijoms išsilavinimo lygis buvo šiek tiek didesnis negu opozicijos.

KLASINIS PASISKIRSTYMAS

Seimo narių socialinę klasę nustatėme naudodami Daniel Oescho (2006) klasių schemą, pagal kurią klasės statusas nustatomas atsižvelgiant į užimamą poziciją darbo rinkoje. Originalioje Oescho klasės schemoje išskiriama

² 2009 m. Lietuvos statistikos departamentas skelbė, kad apie 9,6 tūkst. iki 70 metų gyventojų turi mokslo daktaro laipsnį, tai yra apie 0,5% 25–70 m. amžiaus populiacijos.

2 lentelė
Seimo narių pasiskirstymas pagal amžiaus grupės po 2020 m. rinkimų

Amžius	Vietos Seime	Vietų Seime dalis	Kokią dalį ši amžiaus grupė sudaro tarp nuolatinių Lietuvos gyventojų
25–29	2	2%	8%
30–44	54	38%	27%
45–59	41	29%	29%
Virš 60	44	31%	36%

3 lentelė
Seimo narių pasiskirstymas pagal lytį po 2020 m. rinkimų

Partijos pavadinimas	Vyrai	Moterys	Moterų dalis (proc.)
TS-LKD	36	14	28%
LS	12	1	8%
LP	5	6	55%
Viso (Valdančioji koalicija)	53	21	28%
LVŽS	23	9	28%
DP	8	2	20%
LLRA-KŠS	1	2	67%
LT	1	0	0%
LSDP	9	4	31%
LSDDP	3	0	0%
LŽP	1	0	0%
Viso (opozicija)	46	17	27%
Nepriklausomi Seimo nariai	4	0	0%
Viso	103	38	27%

4 lentelė
Seimo narių pasiskirstymas pagal išsilavinimą po 2020 m. rinkimų

	Bendras	Vyrai	Moterys
Vidurinė mokykla	100%	100%	100%
Bakalauras	98%	97%	100%
Magistras	61%	60%	64%
Mokslų daktaras	20%	20%	18%

5 lentelė
Išsilavinimo skirtumai tarp politinių stovyklų po 2020 m. rinkimų

Statusas Seime	Partijos pavadinimas	Vidurinė mokykla (ISCED 3)	Bakalauras (ISCED 6)	Magistras (ISCED 7)	Mokslų daktarai (ISCED 8)
Valdančiosios partijos	TS-LKD	1	13	22	14
	LS	0	4	5	4
	LP	0	4	5	2
	Viso	1	21	32	20
Opozicija	LVŽS	0	16	12	4
	LSDP	0	6	6	1
	DP	1	3	5	1
	LSDDP	0	3	0	0
	LLRA-KŠS	0	1	2	0
	LT	0	0	1	0
	LŽP	0	0	0	1
Viso	1	29	26	7	
Nepriklausomi Seimo nariai	Be partijos	1	1	2	0

16 profesinių klasių, kurios kartu su konkrečių profesijų pavyzdžiais pateiktos 1 paveiksle. Supaprastinta schemos versija grupuoja šias 16 klasių į keturias kategorijas, kurios paveiksle pažymėtos spalvomis. Pagal šią schemą visos universitetinį išsilavinimą turinčios profesijos priskiriamos aukštesnės tarnybinės klasės (raudona) kategorijai, kurią sudaro aukštesnio lygio vadovai, ekspertai, stambūs darbdaviai ir savarankiškai dirbantys profesionalai. Žemesnių grandžių vadybininkai ir profesionalai priskiriami žemesnės tarnybinės klasės (žalia) kategorijai, o visi profesinio mokymo ir ne kvalifikuoti darbai – darbininkų klasės (geltona) kategorijai. Smulkūs verslininkai, turintys darbuotojų, pvz., restoranų savininkai, ir jų neturintys, pvz., kirpėjai, patenka į ketvirtąją kategoriją, nuspalvintą pilkai. Norėdami nustatyti Seimo narių poziciją klasės schemoje, naudojome jų paskutinę užimamą profesiją prieš jiems patenkant į parlamentą.

Dauguma Seimo narių (127, arba 90 proc. Seimo) priklauso aukštesnei tarnybinei klasei. Kitų trijų klasių atstovavimas yra nereikšmingas: 8 Seimo nariai yra smulkūs verslininkai, turintys darbuotojų (6 proc.), žemesnei tarnybinei klasei atstovauja 5 Seimo narių (3 proc.), o darbininkų klasei priklauso tik vienas Seimo narys (1 proc.). Ironiška, kad tai yra Seimo pirmininkė. Tačiau tai gali būti interpretuojama kaip metodologinė anomalija, atsižvelgiant į tai, kad Čmilytė-Nielsen prieš patekdama į parlamentą buvo labai sėkminga šachmatininkė. Nors tokia profesija – kaip ir visų

sporto atstovų – formaliai, pagal Oescho klasifikaciją, priskiriama darbininkų klasei, galima teigti, kad šachmatų didmeistrės karjera reikalauja ne ką mažiau kognityvinių įgūdžių nei bet kuri aukštosios tarnybinės klasės profesija.

Aukštesnę tarnybinę klasę galima suskirstyti į penkias skirtingas kategorijas. Didžiausias blokas, kurį sudaro 93 parlamentarai (arba 73 proc. aukštesnės tarnybinės klasės), yra aukštesnio lygio vadovai ir administratoriai. Antra pagal dydį grupė – 23 (18 proc.) sociokultūriniai ekspertai. Po jų seka 7 parlamentarai (6 proc.), kurie yra stambūs darbdaviai (t. y. verslininkai, pas kuriuos dirba daugiau nei 9 darbuotojai), taip pat 3 savarankiškai dirbantys profesionalai (2 proc.) ir vienas techninis ekspertas (1 proc.).

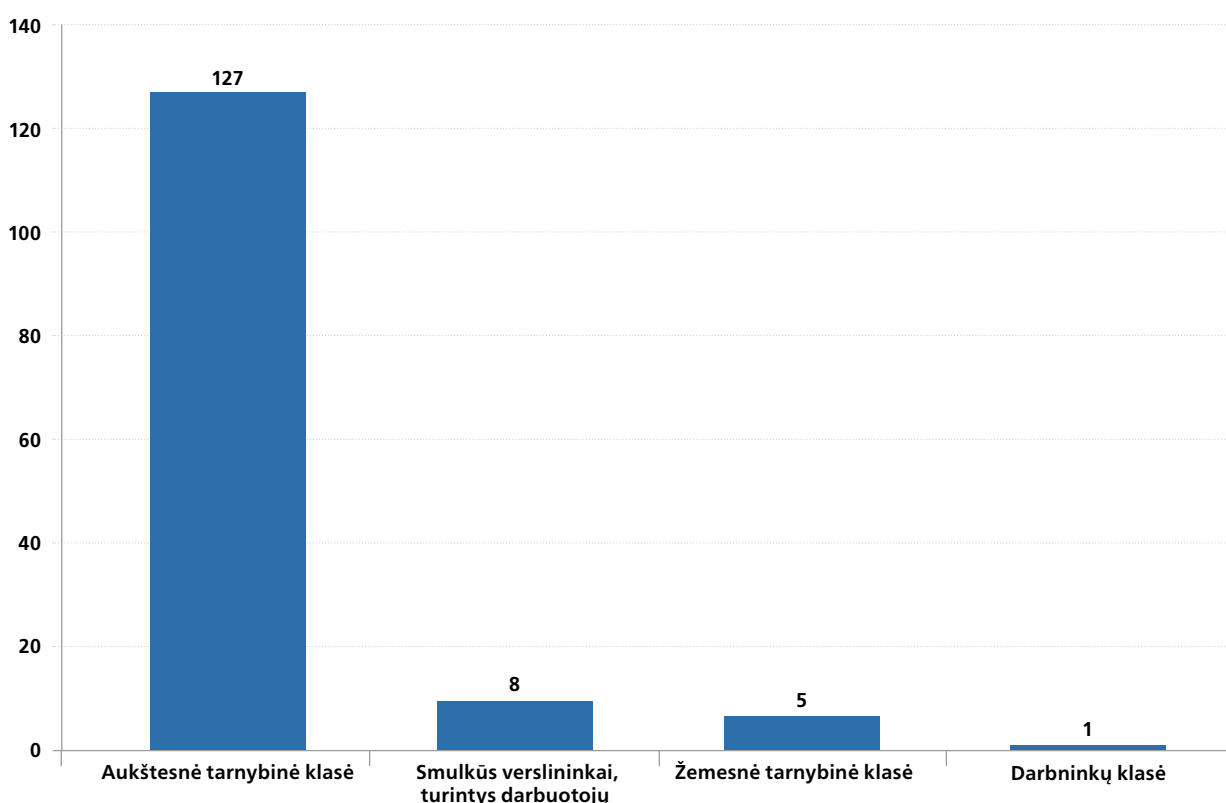
Lyginant politines stovyklas pagal klasinį pasiskirstymą reikšmingų skirtumų nėra. Aukštosios tarnybinės klasės atstovai dominuoja tiek pas valdančiuosius, tiek opozicijoje. Aukšto rango vadovų ir administratorių (didžiausios aukštosios tarnybinės klasės grupės) proporcija tarp politinių stovyklų yra beveik identiška.

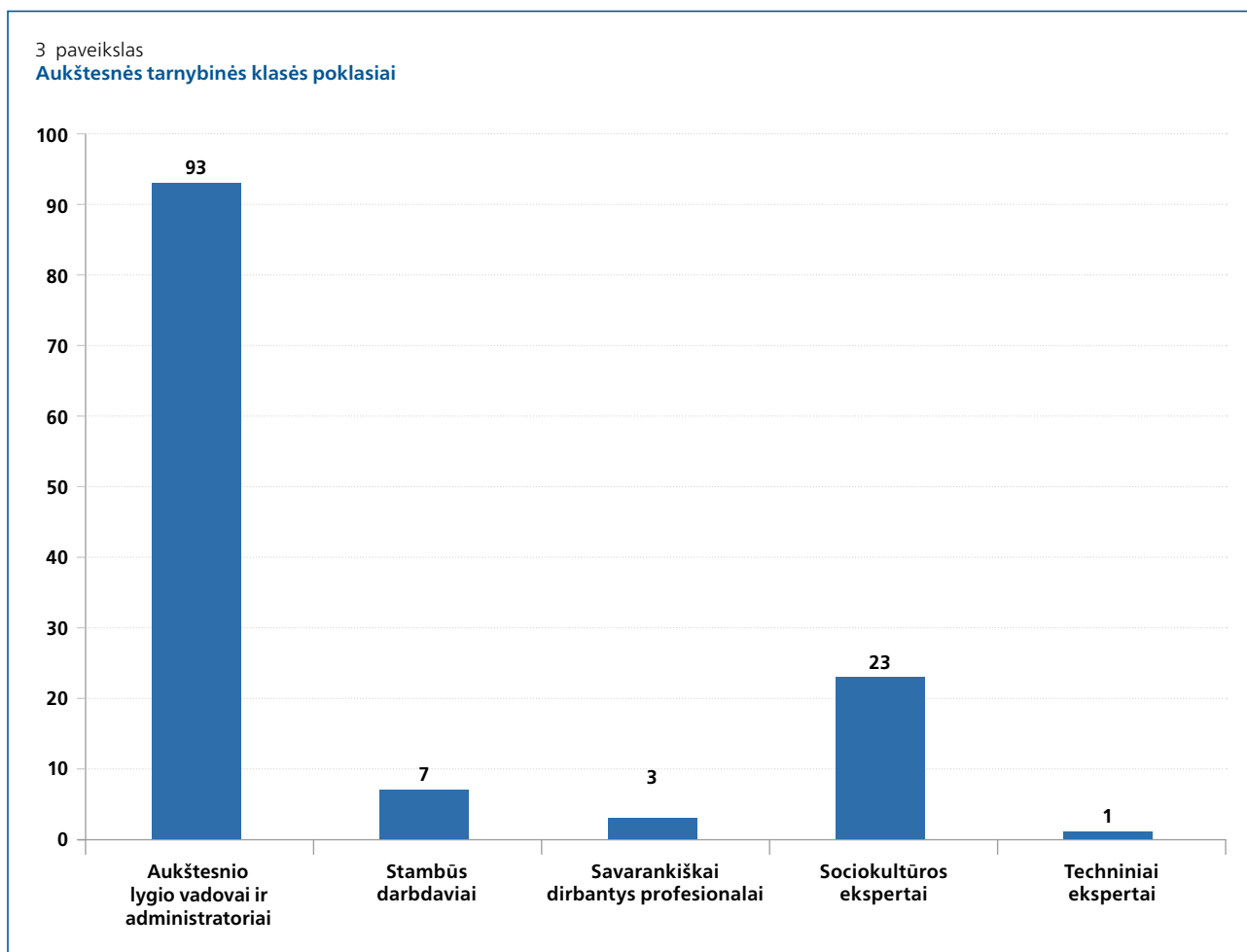
Tačiau analizuojant kitus aspektus, atsiskleidžia tam tikros prieštaringos tendencijos. Pirma, vyrų Seimo narių, atstovaujančių aukštajai tarnybinei klasei, dalis (92 proc.) yra šiek tiek didesnė nei jų kolegijų moterų (84 proc.). Nors skirtumas beveik toks pat aukščiausio lygio vadovų ir administratorių poklasyje, tarp didelių darbdavių moterų

1 paveikslas
Oesch (2006) 16 profesinių klasių schema

	DARBUOTOJAI			DIRBANTYS SAVARANKIŠKAI	
	Administracinė darbo logika	Tarpasmeninė darbo logika	Techninė darbo logika	Nepriklausoma darbo logika	
Aukštesnė tarnybinė klasė	Aukštesnio lygio vadovai: finansininkai, ministerijų vadovai, marketingo vadovai ir pan.	Sociokultūriniai ekspertai: vidurinės mokyklos mokytojai, universitetų dėstytojai, gydytojai	Techniniai ekspertai: inžinieriai, IT specialistai	Nepriklausomi profesionalai: teisininkai, nepriklausomi konsultantai	Stambūs darbdaviai: verslo savininkai, vadovai, stambūs ūkininkai
Žemesnė tarnybinė klasė	Žemesnio lygio vadovai: administracijos personalas, vadybininkai	Sociokultūriniai profesionalai: Pradinių mokyklų ir daželių auklėtojai, socialiniai darbuotojai	Techniniai pusiauprofesionalai: inžinerinės srities darbininkai, technikai, medicinos technikai	Smulkūs verslininkai, turintys darbuotojų	
Darbo klasė	Kvalifikuoti klerkai: sandėlių darbuotojai.	Kvalifikuoti paslaugų tiekėjai: pardavimo agentai, slaugai	Kvalifikuoti profesiniai darbuotojai: elektrikai, santėchnikai	Smulkūs verslininkai be darbuotojų	
	Rutininiai biurų darbuotojai: skambučių centrų darbuotojai.	Rutininiai paslaugų darbuotojai: barmenai, valytojai, apsauginiai	Rutininiai kvalifikuoti darbuotojai: staklių/mašinų operatoriai, krovikai		

2 paveikslas
Klasinės Seimo sudėtis

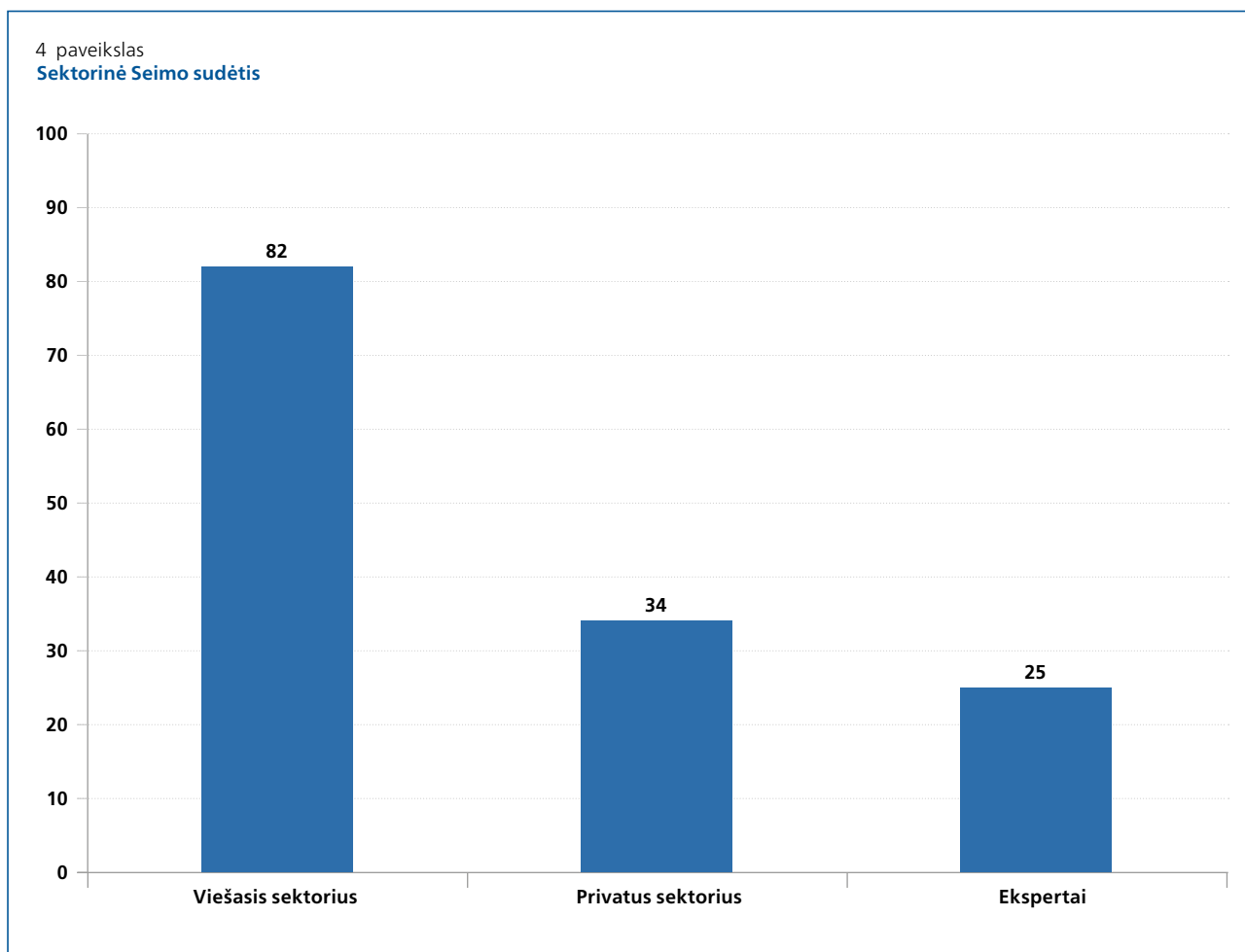
nėra, o tarp smulkaus verslo savininkų yra tik viena atstovė. Be to, yra gana pastebimas skirtumas tarp vienmandatėse apygardose ir daugiamandatėse apygardose išrinktų Seimo narių. 73 proc. Seimo narių, išrinktų vienmandatėse apygardose, priklauso aukščiausio lygio vadovų ir administratorių poklasiui, o šio poklasio dalis tarp partijų sąrašuose išrinktų Seimo narių yra tik 59 proc. Ir atvirkščiai, beveik ketvirtadalis pagal sąrašus išrinktų Seimo narių (24 proc.) prieš būdami išrinkti į parlamentą buvo sociokultūriniai ekspertai, kai tuo tarpu tik 8 proc. vienmandatėse apygardose išrinktų parlamentarų yra iš tokios profesinės srities. Kita vertus, aukštosios tarnybinės klasės dalis yra beveik identiška tiek vienmandatėse apygardose (89 proc.), tiek daugiamandatėje apygardoje (91 proc.) išrinktiems Seimo nariams.

Kalbant apie amžiaus pasiskirstymą, abu jauniausiam segmentui (iki 30 metų) atstovaujantys Seimo nariai prieš išrinkimą į Seimą buvo žemesnės grandies vadybininkai. Tačiau visose trijose sekančiuose segmentuose (30–44, 45–59, 60 ir vyresni) dominuoja aukštosios tarnybinės klasės kategorija: atitinkamai 83 proc., 93 proc. ir 100 proc. Tačiau yra tam tikrų skirtumų dėl aukščiausio lygio vadovų ir administratorių dalies šiuose trijuose segmentuose. Nors apie 80 proc. Seimo narių 60 metų ir vyresnių kohortoje ir priklauso šiam poklasiui, tik 56 proc. parlamentarų, kuriems 45–59 metai, yra iš šios profesinės srities. Kita vertus, palyginti didelė 29 proc.

pastarojo segmento dalis prieš patekdami į parlamentą buvo sociokultūriniai ekspertai (kai tuo tarpu vyriausijoje pagal amžių segmente virš 60 metų tokių buvo tik 9 proc.). Jauniausio iš šių trijų segmentų (t. y. 30–44) atstovai yra kažkur per vidurį – 65 proc. jų priklauso aukščiausio lygio vadovų ir administratorių poklasiui, o 13 proc. jų priklauso sociokultūriniais specialistams.

Mes taip pat aiškinomės, kokia yra taip vadinamų „karjeros politikų“ (angl. *career politicians*) dalis tarp Seimo narių. Jų profesijos prieš įžengiant į parlamentą buvo „politinio pobūdžio“, pvz., ministrų ar Seimo narių patarėjai arba politinių partijų vadybininkai. Be to, jie beveik neturi kitos profesinės patirties nuo 20-ies metų (žr.: O’Grady (2019, p. 555)). Siekdami geriau atspindėti vietinį kontekstą, mes taip pat klasifikavome kaip „karjeristus“ tuos Seimo narius, kurie užsiima politika nuo 1990-ųjų, kai Lietuva tapo nepriklausoma, arba yra Seime bent keturias kadencijas.

Analizė parodė, kad beveik pusė Seimo narių (47 proc.), t. y. 66 parlamentarai, gali būti laikomi karjeros politikais. Šios proporcijos yra panašios visuose ideologiniuose blokuose, išskyrus centro kairiųjų partijas (LSDP, LSDDP, LŽP), kur karjeros politikai iš tikrųjų sudaro daugumą (10 iš 17). Moterų ir vyrų proporcijos šiuo atveju yra vienodos (47 proc. vyrų ir 46 proc. moterų yra karjeros politikės). Kalbant apie amžių, karjeros politikų amžiaus vidurkis yra 47 metai, o ne karjeros – 51 metai. Tiek karjeros, tiek ne

karjeros politikai dažniausiai yra iš aukštesnės tarnybos klasės atstovai (apie 90 proc.). Tačiau pastebimas ryškus kontrastas, susijęs su jų buvimu aukšto rango vadovų ir administratorių poklasyje. Net 85 proc. karjeros politikų yra iš šio poklasio, o ne karjeros politikų jam priklauso tik 49 proc. Tai nėra atsitiktinumas, turint omenyje, kad aukšto lygio vadovavimas ir administravimas yra tiesiausias būdas siekiantiems politinės karjeros.

Bendresnėje perspektyvoje, t. y. įvertinus visas politines pozicijas, kurias parlamentarai gali užimti (bet nebūtinai iš jų gauti dideles ar pagrindines pajamas), galime daryti išvadą, kad beveik trys penktadaliai Seimo (83 parlamentarai arba 59 proc.) jau buvo įsitraukę į politiką, prieš patekdami į Seimą. Dažniausiai patirtis įgaunama vietos savivaldos lygmeniu – iš viso 72 parlamentarai priklausė savivaldybių taryboms arba praeityje ėjo mero postus. Ši tendencija dar labiau sustiprina pastebėtą tendenciją, kad politinės partijos linkusios atrinkti kandidatus į Seimą jau turinčius politinės patirties. Taigi pareigos savivaldybėje, taip pat pareigos partinėse struktūrose arba buvimas Seimo narių ar ministrų padėjėjais yra pagrindiniai keliai, kaip partijos ugdo ateities politikų kartą.

Aukščiausio lygio vadovų ir administratorių poklasis vyrauja tiek tarp dirbančiųjų viešajame sektoriuje, tiek tarp dirbančių privačiajame sektoriuje. Todėl taip pat analizavome, kiek Seimo narių atėjo iš verslo ir iš kitų sek-

torių. Iš analizės galima daryti išvadą, kad dominuojantis tarp Seimo narių sektorius yra politikai/valdininkai. Šią grupę galima suskirstyti į kelias kategorijas: buvę aukšti valstybės pareigūnai ir profesionalūs politikai, ypač vietos lygmeniu. Šiai kategorijai taip pat priskiriami profesionalūs politinių partijų darbuotojai, tokie kaip partijų sekretoriai ir įvairių tipų politiniai patarėjai. Jei pridėtume aukštas pareigas užimančius viešojo sektoriaus vadovus valstybės institucijose, gautume iš viso 82 Seimo narius (58 proc.), priklausančius šiam sektoriui. 25 Seimo narius (18 proc.) galime priskirti ekspertų kategorijai, jie daugiausia dirba valstybės finansuojamose organizacijose, tokiose kaip universitetai, ligoninės ir muziejai, tačiau, pvz., žurnalistai, gali dirbti ir privačiuose subjektuose. Galiausiai, verslo sektoriui, kurį sudaro verslo savininkai ir įvairaus lygmens vadybininkai, priklauso 34 Seimo nariai (24 proc.).

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Vienintelis darbininkų klasės atstovė Lietuvos parlamente yra ir jo vadovė. Taip galėtų skambėti sensacinga naujienu antraštė, pristatanti šį tyrimą. Nesvarbu, ar sutinkame, kad profesionalūs šachmatininkai priklauso proletariatui, ar ne, svarbesnė analizės išvada yra ko gero ta, kad iš tikrųjų Seime nėra kandidatų, kuriuos būtų galima įtikinamai priskirti profesijoms, paremtoms, visų pirma, rankų darbu. Tam tikru požiūriu tai gali reikšti garsiojo sovietinio šūkio, kad „kiekviena virėja gali valdyti valstybę“, atmetimą. Verta pabrėžti, kad daugelis rinkėjų Lietuvoje iš tikrųjų linkę vertinti kandidatų kompetenciją ir gebėjimus valdyti (Jastramskis ir kt., 2018). Į tai atsižvelgia ir politinės partijos, sudaromos savo kandidatų sąrašus. Visame politiniame spektre apie 90 proc. parlamentarų yra iš aukštesnės tarnybinės klasės, o aukštesnio lygio vadovai ir administratoriai, sudarantys du trečdalius Seimo narių, yra vyraujantis šios klasės pogrupis.

Kalbant apie lygiavertį atstovavimą amžiaus ir lyties atžvilgiu matome keletą teigiamų tendencijų, nors Seimas vis dar toli iki idealaus visuomenės atstovavimo šiais aspektais. Moterų dalis Seime nuo 1990-ųjų padidėjo apie tris kartus ir 2020 m. siekė 27 proc. Be to, neseniai buvo iš dalies pakeista Konstitucija, sumažinant minimalų kandidatų į Seimo narius amžių nuo 25 iki 21 metų. Dabartiniame Seime (2020–2024 m.) didžiausia dalis – 38 proc. – tenka 30–44 metų amžiaus parlamentarams. Tiesą sakant, tai iš esmės kompensuoja 25–29 metų asmenų (2 proc. Seimo narių) nepakankamą atstovavimą, atsižvelgiant į tai, kad abi šios amžiaus grupės sudaro apie 35 proc. visos suaugusios populiacijos. Tuo remdamiesi preliminarai darome išvadą, kad politinės partijos siekia atsinaujinti parinkdamos kuo daugiau tokių kandidatų, kurie vis dar palyginti jauni, tačiau jau turintys tam tikros politinės patirties.

Vis dėlto, norint plėsti demokratinio atstovavimo apimtį ir gerinti demokratijos kokybę Lietuvoje, reikia dar daug organizacinių pastangų ir kai kurių esminių reformų. Kad tai būtų sprendžiama pateikiame šias rekomendacijas.

Pirma, tam tikri Seimo sudėties pokyčiai vyksta palaipsniui – greta visuomenės sociokultūrinės raidos. Šį procesą būtų galima kiek paspartinti. Reikalingos platesnės diskusijos apie tai, kad parlamentas turėtų geriau atspindėti visuomenės sudėtį. Į šiuos svarstymus derėtų įtraukti politinių partijų, nevyriausybių organizacijų, profesinių sąjungų, universitetų ir kitų suinteresuotųjų šalių atstovus. Taip pat reikėtų

skatinti politines partijas steigti vidinius moterų, jaunimo ir studentų sambūrius, kurių pagalba būtų galima formuoti konkrečias politines priemones ir didinti šių demografinių grupių matomumą. Partijos turėtų investuoti į moteris ir jaunus žmones kaip būsimus politikus, taip pat siekti sukurti ir išlaikyti įtraukią atmosferą organizacijų viduje.

Antra, Seime turėtų būti pradėtos diskusijos dėl teisės aktų, numatančių moterų ir jaunimo kvotas rinkimų sąrašuose vietos, nacionaliniu ir Europos lygmenimis. Nors ne visos politinės jėgos gali norėti tokio reguliavimo, galima siūlyti laipsnišką reformą. Pavyzdžiui, minimalios kvotos galėtų būti privalomos, o ambicingesnės normos, tokios kaip „užtrauktuko“ sistema (pagal kurią moterys ir vyrai rinkimų sąrašė įrašomi pakaitomis), galėtų būti skatinamos finansinėmis paskatomis. Juk Lietuvos politinės partijos daugiausia finansuojamos iš biudžeto lėšų. Be to, būtų galima pradėti viešąsias kampanijas, šviečiančias rinkėjus apie tai, kurios partijos siūlo labiau subalansuotus kandidatų sąrašus šiuo požiūriu.

Trečiasis pasiūlymas būtų labiau radikalus. Būtina apsvastyti poreikį pertvarkyti rinkimų sistemą – pereiti nuo dabartinio mišraus modelio prie visiškai proporcinio. Kaip parodė ši analizė, be partijų atstovavimo iškraipiančio poveikio (Jastramskis 2019), vienmandatės apygardos turi sisteminių šališkumą renkant parlamentarų, turinčius tokias pačias savybes – vyrus, vyresnio amžiaus ir panašios profesinės patirties, t. y. aukšto lygio vadovus ir administratorius. Nors šiai reformai reikėtų didelės tarppartinės paramos, ją įgyvendinus parlamentas taptų reprezentatyvesnis. Partijoms tapus nuoseklesnėms ir drausmingesnėms, būtų sustiprinta ir visa partinė sistema.

Ketvirta, ir partijos, ir rinkėjai linkę vertinti kompetenciją ir išsilavinimą renkant Seimo narius. Todėl pagrindinės atstovaujamosios demokratijos institucijos gali būti nevisiškai tinkamos tiesiogiai įtraukti į sprendimų priėmimą žmones iš kitų socioekonominių sluoksnių nei aukštoji tarnybinė klasė. Tačiau tokios demokratijos inovacijos kaip dalyvaujamas biudžetas, svarstomosios apklausos ar pilietinės asamblėjos (Česnulaitytė 2020) gali veiksmingai atsverti dabartinės sistemos atstovavimo netolygumus ir taip atgaivinti pačią demokratinę santvarką, įgyvendinant jos esminį siekį – įgyvendinti tautos valdžią, vykdomą jos atstovų ir vardan jos gerovės.

LITARATŪROS SĄRAŠAS

- Česnulaitytė, Ieva** (2020). „Models of Representative Deliberative Processes.“ In *Innovative Citizen Participation and New Democratic Institutions: Catching the Deliberative Wave*, OECD Publishing, Paris.
- Gilens, Martin, and Benjamin I. Page** (2014). „Testing Theories of American Politics: Elites, Interest Groups, and Average Citizens.“ *Perspectives on Politics* 12, no. 3: 564–581.
- Greskovits, Bela** (June 2015). „The Hollowing and Backsliding of Democracy in East Central Europe.“ *Global Policy* 6, Supplement 1: 28–37.
- Jastramskis, Mažvydas, et al.** (2018). Ar galime prognozuoti Seimo rinkimus? Trijų kūrinių problema Lietuvos politikoje. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Jastramskis, Mažvydas** (July 2019). „Effects of the Mixed Parallel Electoral System in Lithuania: The Worst of All Worlds?“ *Parliamentary Affairs* 72, no. 3: 561–587.
- Mair, Peter** (2013). *Ruling the Void: The Hollowing of Western Democracy*. Verslo: London & New York.
- Mansbridge, Jane** (August 1999). „Should Blacks Represent Blacks and Women Represent Women? A Contingent ‚Yes‘.“ *The Journal of Politics* 61, no. 3: 628–657.
- O’Grady, Tom** (2019). „Careerists Versus Coal Miners: Welfare Reforms and the Substantive Representation of Social Groups in the British Labour Party.“ *Comparative Political Studies* 52, no. 4: 544–578.
- Oesch, Daniel** (March 2006). „Coming to Grips with a Changing Class Structure: An Analysis of Employment Stratification in Britain, Germany, Sweden and Switzerland.“ *International Sociology* 21, no. 2: 263–288.
- Schakel, Wouter** (2021). „Unequal Policy Responsiveness in the Netherlands.“ *Socio-Economic Review* 39, no. 1: 37–57.
- Wängnerud, Lena, and Anders Sundell** (2012). „Do Politics Matter? Women in Swedish Local Elected Assemblies 1970–2010 and Gender Equality in Outcomes.“ *European Political Science Review* 4, no. 1: 97–120.

APIE AUTORIUS

Liutauras Gudžinskas yra Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto lyginamosios politikos srities docentas. Jis taip pat vadovauja Solidarumo institutui – Lietuvos socialdemokratų partijos analitiniam centrui. Tyrinėja Vidurio Rytų Europos demokratijos ir valdymo kokybės klausimus, taip pat kairiųjų partijų raidą regione.

Karolis Jonutis yra Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto politinės sociologijos lektorius. Jo pagrindiniai moksliniai interesai yra populizmas, sąmokslų teorijos, ideologijos ir diskursų teorijos.

LEIDIMO DUOMENYS

Leidėjas:
FES Regional Office for International Cooperation
Democracy of the Future
Reichsratsstr. 13/5
A-1010 Vienna

Atsakomybė už turinį:
Johanna Lutz | Direktorė, Democracy of the Future
Phone: +43 1 890 3811 301
X: @FES_Democracy
democracy.fes.de

Kontaktai/užsakymai: democracy.vienna@fes.de

Dizainas: pertext, Berlin | www.pertext.de

Šiame leidinyje išreikštos nuomonės nebūtinai atspindi Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) arba organizacijų, kurioms autoriai dirba, poziciją. Komerčinis FES skelbiamo turinio naudojimas nėra leidžiamas be rašytinio FES sutikimo. FES publikacijos negali būti naudojamos rinkiminės agitacijos tikslais.

ISBN 978-3-98628-583-8

© 2024

APIE NELYGIAS DEMOKRATIJAS

Nelygios demokratijos yra FES „Democracy of the Future“ projektas. Pagrindinis jo tikslas yra skatinti lyginamąjį supratimą apie tai, kodėl balsavimo, politinio atstovavimo ir kitų politinių procesų nelygybė kenkia mūsų demokratijoms.

Serijoje **Kas (ne)turi vietos parlamente?** tiriame visuomenės atstovavimą Europos nacionaliniuose parlamentuose.

Serijoje **Kas (ne)balsuoja?** tiriame rinkiminio aktyvumo tendencijas Europos demokratijose pagal lyties, amžiaus, socialines klases bei išsilavinimo rodiklius.

Abiejose serijose yra lyginamųjų tyrimų ir atskirų šalių studijų. Lyginamosiose studijose aptariamos bendros tendencijos, o šalių studijose pateikiamos konkrečios valstybės analizės apie nacionalinį kontekstą, tokiu būdu siekiant parengti ir aptarti politikos rekomendacijas sprendimų priėmėjams.

Daugiau informacijos:

<https://democracy.fes.de/topics/inequality-democracy>

NELYGIOS DEMOKRATIJOS: KAS (NE)TURI VIETOS LIETUVOS SEIME?

Kodėl turėtų rūpėti Seimo sudėtis?

Parlamentas yra tarp institucijų, kuriais Lietuvoje mažiausiai pasitikima. Kuo geriau jis atspindėtų visuomenę lyties, amžiaus, tautybės, klasės, išsilavinimo atžvilgiu, tuo būtų palankesnės sąlygos veiksmingai komunikacijai ir supratimui tarp piliečių ir įstatymų leidėjų.

Kas neturi vietos Lietuvos parlamente?

Lietuvos parlamentas yra itin elitistinis vertinant išsilavinimo ir klasės požiūriu. Apie 90 procentų dabartinių parlamentarų priklauso aukštesnei tarnybinei klasei. Šiai klasei priskirtini aukštesnio lygio vadovai ir administratoriai sudaro du trečdalius įstatymų leidėjų. Nors moterų ir jaunimo atstovų dalis Seime palaipsniui auga, ji išlieka gerokai mažesnė nei šių grupių proporcijos visuomenėje.

Ką reikėtų daryti?

Moterų ir jaunimo atstovų parlamente dalis turėtų būti didinama įvedant rinkimines kvotas, šviečiant visuomenę, mobilizuojant šias grupes partijų lygmeniu. Vienmandačių apygardų panaikinimas taip pat pasitarnautų siekiant padaryti Seimo sudėtį labiau įvairią. Tuo tarpu siekiant atsverti neproporcingai didelį aukštesnių visuomenės sluoksnių atstovavimą Seime, turėtų būti diegiamos svarstomosios demokratijos praktikos.

